

process; transformation of knowledge learned in the professional values and personal meanings; Purposeful work on the development of the creative potential of the person of students; creation of a system of timely psychological support and educational assistance to each student in a university education. Strategic directions of influence and the nature of the educational process are represented.

Conclusion. *The effectiveness of the control preparation of students for successful professional activity of his organization determined on the basis of competence approach. The main conditions for the successful achievement of professional competence of students as a pledge of their success in professional activity are: increasing the efficiency of each class as a dialogue of the teacher and students; use a variety of technologies that ensure the success of the students acquire experience and develop professional competencies; create a situation of success in educational process; teacher-orientation on the personal achievements of students; providing each student the freedom to choose, feedback and comfort in the learning process; psychological and pedagogical support activities of students in the learning process.*

Key words: *management; competence approach; competence; professional success; preparation; professional activity; educational process; terms.*

*Одержано редакцією 26.09.2016
Прийнято до публікації 04.10.2016*

УДК 577. 35:37.013.78

КРИВОНОС Ольга Борисівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка, Україна

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Анотація. *Проаналізовано і систематизовано педагогічні умови формування професійних компетентностей майбутнього педагога, зокрема: розвиток мотивації студентів до майбутньої педагогічної діяльності, позитивного ставлення майбутніх учителів до знань, у яких в ідеальній формі представлена їхня майбутня професійна діяльність; реалізацію діяльнісного підходу в організації всіх форм навчання студентів; організацію процесу формування професійних умінь майбутніх педагогів на творчому рівні. Розглянуто теоретичні основи понять «компетентність», «компетентність учителя», «професійно-творчі вміння» як компонент професійної компетентності вчителя.*

Ключові слова: *компетентність; компетентність учителя; професійно-творчі вміння; педагогічні умови; мотивація педагогічної діяльності; діяльнісний підхід у навчанні; майбутні педагоги.*

Постановка проблеми. *Останнім часом проблема професійної компетентності педагогічних працівників перебуває в центрі уваги дослідників. Цей факт є визнанням того, що професійна компетентність відіграє провідну роль у педагогічній діяльності.*

Компетентнісна модель освіти на перше місце висуває не процес, а результат навчання, що виражений у компетентностях особистості як такий, що піддається оцінюванню за концепцією вимірюваної якості. У зв'язку з цим фокус у реформуванні системи освіти повинен зміститися з процесу на результати та умови досягнення їх запланованої якості.

В інноваційних змінах у навчанні педагогічних кадрів основою мають бути компетентнісний та особистісно-індивідуальний підходи, поєднання яких дає змогу індивідуалізувати навчальний процес, спираючись на внутрішню мотивацію педагогів. У моніторингу якості шкільної освіти в умовах запровадження компетентнісного підходу об'єктом вимірювання мають бути саме компетентності (у тому числі і ключові, які є виразником ціннісних засад особистісно зорієнтованої освіти) [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійна компетентність як головна ідея сучасного освітнього процесу пов'язана з пошуками нових підходів у визначенні цілей освіти і способів їх досягнення (В. Андрущенко, Г. Балл, В. Біблер, Є. Бондаревська, О. Газман, Б. Гершунський, М. Євтух, Н. Ничкало, С. Сисоєва, Л. Хомич та ін.).

В останні роки особлива увага приділяється теоретичному аналізу та обґрунтуванню механізмів становлення вчителя як суб'єкта педагогічної діяльності (Г. Аксьонова, Р. Асадуллін, Є. Волкова, Н. Григорьєва, В. Жорнова, Н. Никітіна, Н. Соловійова), формуванню його загальної і професійно-педагогічної компетентності (М. Віленський, В. Гриньова, Е. Гришин, О. Ходусов), а також різним аспектам його індивідуально-творчого розвитку та інноваційного потенціалу (І. Богданова, Н. Кічук, Л. Кондрашова, З. Курлянд, А. Линенко, Н. Мажар, Л. Подимова, Н. Посталюк, Т. Руденко). Проте в науковій літературі недостатньо представлено науково обґрунтовані теоретичні аспекти умов формування професійної компетентності вчителя.

Визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Процес реформування сучасної освіти України спричиняє необхідність системного дослідження умов формування професійної компетентності вчителя як обов'язкового чинника організації сучасного навчання, самонавчання й адаптації людини до життя.

Метою статті є аналіз і систематизація умов формування професійної компетентності майбутнього вчителя, які дозволяють йому самостійно й ефективно реалізовувати цілі педагогічного процесу.

Викладення основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день проблема підвищення рівня професійної компетентності майбутнього вчителя, який здатний моделювати навчально-виховний процес, творчо мислити, бути генератором і реалізатором ідей, упроваджувати нові технології у процес навчання й виховання потребує дослідження в сучасних умовах.

Побудова освіти на основі компетентності, як зазначає І. Зязюн, є одним із аспектів модернізації освіти, що слугує кроком переходу від парадигми предметно-знаннєвої освіти до моделі формування цілісного досвіду розв'язання життєвих проблем, виконання ключових функцій, що належать до багатьох сфер культури і виконання багатьох соціальних ролей. Зокрема, учений зазначає: «Завжди було зрозуміло, що компетентність не тотожна одержанню диплома, а пов'язана з деякими «додатковими» передумовами розвитку фахівця, його власним творчим потенціалом і якістю освіти, яку він одержав. Саме у професійній школі, орієнтованій на компетентність, народилися такі специфічні методи підготовки компетентних спеціалістів, як задачний підхід, імітаційно-моделюючий, проектний і контекстний методи навчання, інтеграція навчальної й дослідницької роботи» [2, с. 318–328].

Теоретичний аналіз досліджуваного наукового феномена – «компетентність», «професійна компетентність», «професійна компетентність учителя» розглядається в науці неоднозначно. Зміст цих понять трансформується відповідно до змін, що відбуваються в суспільстві й освіті, тому розглядається під різними кутами зору.

У дослідженні ми керуємося поняттям «компетентність», що визначене в Законі України «Про вищу освіту». Зокрема, у документі наголошено, що компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка

визначає здатність особи успішно здійснювати професійну і подальшу навчальну діяльність, виступає результатом навчання на певному рівні вищої освіти [3].

До змісту професійної компетентності вчителя І. Зязюн включає знання предмета, методики його викладання, педагогіки і психології, а також рівень розвитку професійної самосвідомості, індивідуально-типові особливості й професійно значущі якості [2, с. 67].

Натомість О. Дубасенюк до елементів професійної компетентності вчителя відносить: спеціальну компетентність у галузі дисципліни, що викладається; методичну компетентність у галузі формування знань, умінь і навичок; психолого-педагогічну компетентність у галузі мотивів, здібностей, спрямованості [4, с. 76].

Уважаємо, що успішне навчання майбутніх учителів на рівні професійних компетентностей може здійснюватися тільки при створенні необхідних педагогічних умов. Під педагогічною умовою ми розуміємо штучно створене середовище в навчально-виховному процесі, яке забезпечує досягнення поставленої мети.

Першою умовою ми визначаємо розвиток мотивації студентів до майбутньої педагогічної діяльності, позитивного ставлення майбутніх учителів до знань, у яких в ідеальній формі представлена їхня майбутня професійна діяльність.

Мотивація пізнавально-творчої діяльності, що включає роз'яснення мети, завдань, значення навчального матеріалу, розглядається багатьма науковцями як один із найвідповідальніших етапів навчання, що вимагає високої дидактичної й психологічної компетентності викладача, розвинутих евристичних і логічних здібностей і вмінь. Ми спираємося на наукові дослідження, які свідчать, що розуміння сенсу майбутньої професійної діяльності формує сталу спрямованість студента на творчий пошук, суб'єктивне відкриття, матеріальне втілення задуму, прагнення й уміння визволитися з-під впливу шаблону, сміливо взяти на себе ініціативу пошуку невідомого, тобто творчу діяльність [5, с. 51].

У формуванні мотиваційної основи, як свідчать наукові дані й наші спостереження, головну роль відіграє творчо спрямована особистість викладача, що характеризується творчою активністю як провідною інтегрованою якістю його творчої діяльності. Трансляція власного творчого досвіду викладача – головна умова й один із провідних чинників мотивації пізнавально-творчої діяльності студентів.

У дослідженні ми керуємося тим, що мотивація включає мотиви, потреби, інтереси, намагання, мету, установки, що пронизують основні структурні утворення особистості: спрямованість, характер, здібності, емоційно-вольову сферу, психічні процеси. Для проявлення активності необхідна наявність у мотиваційному компоненті протиріч між існуючим і бажаним, між намаганням до активності й змогою її реалізації. Мотив виникає на основі потреби і формується у процесі пізнання студентами протиріччя між пізнавальною потребою та змогою її задоволення власними силами. Якщо в тих, хто навчається, відсутній мотив діяльності, то це приводить до відсутності самої діяльності. Ми погоджуємося також із результатами досліджень психологів, педагогів, якими виявлено, що висока позитивна мотивація може відігравати роль компенсуючого чинника у випадку недостатньо високих здібностей, але ніякий високий рівень здібностей не може компенсувати відсутність навчального мотиву, а відповідно, не може привести до успіхів у навчанні [6, с. 7].

Можна стверджувати, що реалізація першої педагогічної умови допоможе розв'язанню протиріччя між тим змістом, у якому відображено сутність самої професійної діяльності вчителя в усьому багатстві сучасних уявлень щодо її цілей, функцій, компетентностей та особистісними потребами, індивідуальними можливостями, здібностями і ціннісними установками студентів, які намагаються опанувати зміст означеної діяльності.

Друга педагогічна умова підготовки студентів на рівні професійних компетентностей визначена нами як реалізація діяльнісного підходу в організації всіх

аудиторних форм навчання студентів. Створюється ця умова завдяки використанню в навчально-виховному процесі пізнавальних ситуацій, що спонукають майбутнього вчителя до усвідомлення цілей, змісту і засобів професійної діяльності крізь призму культурної відповідності історичним і соціальним обставинам. Такі пізнавальні ситуації виникають при залученні студентів до активної пізнавальної діяльності у процесі підготовки різноманітних навчальних проектів, до створення, моделювання й розв'язання творчих задач майбутньої професійної діяльності, використання дидактичних можливостей інноваційних педагогічних технологій, зокрема, евристичного, проблемного навчання, навчання як дослідження.

Реалізація діяльнісного підходу забезпечує активізацію пізнавальної активності студентів, формування їхніх професійних компетентностей.

Дослідник Т. Темерівська відзначає, що розвиток феномена «активність» у теорії та практиці освіти має складний шлях: від активності в догматично-репродуктивній діяльності до пошуково-творчої активності. Різні підходи до дослідження структури особистості зумовлюють відповідно два підходи до розроблення проблеми активності як психолого-педагогічної категорії, а саме: діяльнісний і особистісний. У першому схарактеризовано активність у контексті діяльності, а у другому – активність як якість особистості. Вони свідчать про природу самого явища як складної інтегративної, багаторівневої властивості суб'єкта діяльності [7, с. 7].

До другої педагогічної умови формування професійних компетентностей ми відносимо також удосконалення організації навчальної й виробничої практики студентів. Це пояснюється тим, що професійна практика є реальним професійним середовищем, де реалізується діяльнісний підхід до навчання й формуються професійні компетентності майбутніх педагогів. Професійна практика – це органічна частина навчально-виховного процесу, що забезпечує поєднання теоретичної підготовки майбутніх фахівців із професійно-творчою практичною діяльністю в загальноосвітніх закладах. Ми переконані, що професійна практика повинна мати характер неперервності й послідовності, починаючи з другого року навчання.

З позицій проблеми формування особистості майбутнього професіонала в період проходження практики професійно-творче становлення студентів зводиться до формування внутрішньої готовності до усвідомлених уявлень, реалізації перспектив розвитку професійної компетентності [8, с. 152]. Проте, щоб практичне навчання студентів дійсно послужило одним із головних етапів формування їхніх педагогічних компетентностей, професійна практика, як і будь-яка інша діяльність, повинна бути привабливою й значущою для студентів.

Нами висунуто припущення, що професійна практика не буде привабливою й особистісно значущою для студента, якщо вона не носить дослідницького й евристичного характеру. Щоб перевірити достовірність цього припущення, нами використано різні форми евристичної й креативної діяльності під час організації та проведення всіх видів практичного навчання з метою формування професійних компетентностей студентів. Тому реалізація діяльнісного підходу в організації навчального процесу є однією з провідних педагогічних умов формування професійних компетентностей майбутніх педагогів.

Третьою педагогічною умовою визначено організацію процесу формування професійних умінь майбутніх педагогів на творчому рівні.

На підставі результатів теоретичного дослідження і практичного досвіду ми прийшли до висновку, що вміння фахівця професійно-творчого характеру (професійно-творчі) – це внутрішньо значуща, сформована в діяльності здатність особистості до власної трансформації та інтеграції спеціальних теоретичних знань і навичок при розв'язанні нестандартних завдань професійної діяльності. Це засіб свідомої,

цілеспрямованої виробничої творчої діяльності, незалежне здобуття фахівця, реалізовані творчі здібності в теоретично-пізнавальній і практичній роботі. Професійно-творчі вміння фахівця проявляються у здатності особистості самостійно переносити раніше засвоєні спеціальні знання й навички в нову нестандартну ситуацію, знаходити вірні й оригінальні шляхи розв'язання педагогічних проблем в умовах дефіциту часу та інформації, альтернативні варіанти їх вирішення, комбінувати раніше відомі способи дій у нові при здійсненні професійної діяльності. Уважаємо, що професійно-творчі вміння є важливим складником професійної компетентності майбутнього педагога.

Професійно-творчі вміння педагога в дослідженні нами об'єднано в чотири блоки: 1) дослідницькі (діагностичні, прогностичні, конструктивні, науково-дослідницькі); 2) комунікативні (експресивні вербальні, експресивні невербальні, перцептивні); 3) операційні (організаційні, дидактичні, виховні); 4) рефлексивні, що відповідає специфіці діяльності майбутнього вчителя [9, с. 41]. Реалізація цієї умови нами здійснювалася завдяки використанню дидактичних можливостей інноваційних педагогічних технологій, зокрема, евристичної.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, підготовка майбутніх учителів на рівні професійних компетентностей є нагальною проблемою сучасної педагогічної освіти. Проте успішно цей процес може здійснюватися тільки при створенні необхідних педагогічних умов як спеціально організованого штучного середовища в навчально-виховному процесі, що забезпечує досягнення поставленої мети. Такими умовами нами визначено: розвиток мотивації студентів до майбутньої педагогічної діяльності, позитивного ставлення майбутніх учителів до знань, у яких в ідеальній формі представлена їхня майбутня професійна діяльність; реалізацію діяльнісного підходу в організації всіх форм навчання студентів; організацію процесу формування професійних умінь майбутніх педагогів на творчому рівні.

У той самий час, проблема формування професійних компетентностей майбутніх педагогів не вичерпується проведеним дослідженням. Перспективним може стати аналіз інших умов, а також шляхів підготовки студентів.

Список використаної літератури

1. Концепція «Нова Українська школа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: novashkola@mon.gov.ua.
2. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : монографія / І. А. Зязюн. – Черкаси : Вид. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.
3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua>laws/1556-18.
4. Професійна педагогічна освіта : компетентнісний підхід : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 412 с.
5. Полякова О. М. Формування творчої активності майбутніх учителів у процесі розв'язання педагогічних задач : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Ольга Михайлівна Полякова. – Харків, 1999. – 188 с.
6. Тарасевич Н. М. Стратегія поведінки вчителя у складних педагогічних ситуаціях : спецкурс. Тексти лекцій / Н. М. Тарасевич. – Полтава : ЮЦПДПУ, 2005. – 119 с.
7. Темерівська Т. Г. Формування пізнавальної активності студентів медичного коледжу в процесі вивчення природничо-наукових дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Т. Г. Темерівська. – Тернопіль, 2004. – 197 с.
8. Єрмак Н. П. Педагогічна практика як чинник професійного формування вчителя загальноосвітньої школи / Н. П. Єрмак // Наук. часопис Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова. Сер. 16. Творча особистість учителя : проблеми теорії і практики : зб. наук. пр. – Київ, 2005. – Вип. 3 (13). – 290 с.
9. Кривонос О. Б. Формування професійно-творчих умінь студентів медичних коледжів у навчальній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Ольга Борисівна Кривонос. – Харків, 2008. – 210 с.

References

1. *Conception is «New Ukrainian school»*. Retrieved from novashkola@mon.gov.ua. (in Ukr.)

2. Zyazyun, I. A. (2008). *Philosophy of pedagogical action: is a monograph*. Cherkasy: Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy (in Ukr.)
3. *About higher education: Law of Ukraine from 01.07.2014 № 1556-VII*. Retrieved from zakon.rada.gov.ua>laws/1556-18. (in Ukr.)
4. *Trade pedagogical education: is competence approach: monograph / ed. by. O. A. Dubasenyuk*. (2011). Zhytomyr: Zhytomyr State University of the name of I.Я. Franco (in Ukr.)
5. Polyakova, O. M. (1999). *Forming of creative activity of future teachers in the process of decision of pedagogical tasks: of dis. ... PhD: 13.00.01*. Kharkiv (in Ukr.)
6. Tarasevych, N. M. (2005). *Strategy of behavior of teacher in difficult pedagogical situations: the special course. Texts of lectures*. Poltava: Information-calculating Center of Poltava State Pedagogical University (in Ukr.)
7. Temerivs'ka, T. G. (2004). *Forming of cognitive activity of students of medical college in the process of study of naturally-scientific disciplines: of dis. ... PhD: 13.00.04*. Ternopil' (in Ukr.)
8. Yermak, N. P. (2005). *Pedagogical practice as factor of the professional forming of teacher of general school. Naukovyi chasopys nazhyonal'nogo pedagogachnogo unyversytetu imeny M.P. Dragomanova (Sciences magazine of National Pedagogical University the named of M.P. Drahomanov. Ser. 16. Creative personality of teacher: of problem of theory and practice)*, 3 (13) (in Ukr.)
9. Kryvonos, O. B. (2008). *Forming of professionally-creative abilities of students of medical colleges in educational activity: of dis. ... PhD: 13.00.09*. Kharkiv (in Ukr.)

Abstract. Kryvonos O. B. Terms of forming of professional competences of future teachers

Introduction preparations of future teachers at the level of professional competences are extraordinarily actual, as the ratified conception «New Ukrainian school» and other state normative documents envisage transferring of focus to reformation of the system of education from a process on results and terms of achievement of them the pre-arranged quality as competences. New school needs a new competent teacher that can become the agent of changes.

Purpose. To analyse and systematize of terms forming of professional competence of future teacher, that allow to him independently and effectively to realize the aims of pedagogical process.

Methods: theoretical: analysis and synthesis, generalization of scientifically-methodical literature, state normative documents from pedagogical education with the aim of study of the state of the investigated problem; empiric: supervision, results of pedagogical experiment from forming of professionally-creative abilities of students as a component them professional competence.

Originality. A competence is dynamic combination of knowledge, abilities and practical skills, ways of thinking, professional, world view and civil internals, mental and ethical values, that determines ability of person successfully to carry out professional and further educational activity and is the result of studies at certain level of higher education.

Efficiency of forming of professional competences of future teachers depends on creation of pedagogical terms as artificially created environment in an educational-educator process, that provides the achievement of the put aim.

Investigated: motivation of cognitive-creative activity, that includes elucidation of aim, tasks, value of educational material; realization of activity approach is during realization of lectures, practical employments, independent work, practical preparation; organization of process of forming of professionally-creative abilities of future teachers is both on practical employments and during passing of educational and productive practice students.

Conclusion. Training of future teachers at the level of professional competences can come true successfully only at creation of necessary pedagogical terms. We defined such terms: a 1) development of motivation of students to future pedagogical activity, positive relation of future teachers to knowledge, in that their future professional activity is presented in an ideal form; 2) realization of activity approach in organization of all forms of studies of students; 3) organizations of process of forming of professional abilities of future teachers at creative level.

But the problem of forming of professional competences of future teachers does not close our research. Perspective the analysis of other terms and ways of preparation of students can become.

Key words: competence; competence of teacher; professionally-creative abilities; pedagogical terms; motivation of pedagogical activity; activity approach; future teachers.

Одержано редакцією 06.09.2016
Прийнято до публікації 13.09.2016